

potentias præter intellectum, voluntatem et virtutem motivam, quæ varias respiratorii apparatus partes commoveant. Fletus similiter est actus flebilis, importatque lacrymarum effusionem, ex quibusdam affectibus exortam sæpe comitantibus singultibus: quæ omnia satis explicantur per operationem intellectus, voluntatis motricisque potentia.

DISPUTATIO SECUNDA

DE COGNITIONE AC POTENTIS COGNOSCITIVIS

Demonstrata existentia facultatum cognoscitivarum atque appetitivarum in homine, gradus jam faciendus est ad earum varietatem, actus, objecta modumque operandi, et reliquas quæstiones singillatim enucleandas, quæ ad humanæ naturæ penitiorum cognitionem tantopere juvant. In quo genere uberrimam juxta ac jucundissimam doctrinæ segetem nobis reliquerunt in suis libris veteres Philosophi, quam si novissent quidam recentiores, numquam scripsissent ignotam usque ad recentiora tempora fuisse illam philosophandi rationem, quæ, observatione atque experientia duce, novas veritates investigat. Nobilissimi enim illi viri conscientia testimonium continuo consulentes; tanta sagacitate internæ experientiæ documenta interpretati sunt, tanto acumine disputarunt, concluserunt, distinxerunt, abstrusissimasque veritates invenerunt, ut vix jam spes ulla affulgeat posteris novi quidpiam hac in re detegendi, quamdiu mortalem hanc vitam degant. Quare lugendum sane est, recentiores naturæ scrutatores, dum toti sunt in observandis et cognoscendis organicis functionibus, inscios penitus aut certe oblitos videri pretiosissimi thesauri locupletissimæque hæreditatis nobis a sapientiæ christianæ clarissimis magistris relictæ, quæ nisi sepulta tenebris ignorantia in hac nostra ætate jacuisset, nunquam tot clamores edidisset impia multorum sciolorum

garrulitas, nec materialismi, positivismi aliorumque systematum lutulenta dogmata scientias pene omnes naturales cum ingenti dedecore generis humani conspurcassent. Juvat itaque disputationem istam a generali cognitionis tractatione auspicari.

CAPUT I

DE NATURA COGNITIONIS

33. Cognitionis, consentientibus omnibus, manifestationem quamdam importat objecti, soletque *perceptionis*, *apprehensionis*, *notitiæ* aliisque nominibus donari. In ea vero, si de creata sermo sit, aliquam veram et realem inesse actionem, a cognoscente subjecto et objecto cognitio distinctam, in dubium vocari nequit. Aliud videlicet est subjectum cognitionis capax, quod sæpissime actu non cognoscit, et aliud objectum cognoscibile, quod multiplex et varium esse potest, aliud denique ipsa formalis cognitio, quam ex interna nostri activitate procedere sentimus tamquam medium quiddam inter potentiam cognoscitivam et rem cognitam, illam quidem denominans *cognoscentem*, hanc autem *cognitam*. Quæri autem potest, utrum cognitio, quam tamquam medium quiddam inter cognoscens et cognitum apprehendimus, re distinguatur ab iisdem. Negant idealistæ ac pantheistæ ideales realem distinctionem cognitionis ab objecto, quia nempe nihil reale extra mentem respondet cognitionibus nostris, sed omnia quæ realia esse videntur, non sunt nisi pura illusio mentis. Sententia ista, quæ refutata manet in idealismi et hegeliani pantheismi impugnatione, iterum sub alia forma rejicietur paulo post, cum in tuto collocabitur objectiva realitas cognitionum nostrarum. Cognitionem vero re non distingui ab ipsa anima cognoscente asseruit Cartesius, cujus doctrinam placet hic in trutinam ante omnia revocare.

Quid cognitio;
in qua

distingueendum
est subjectum
cognitionis
capax, objectum
cognoscibile,
ac ipsa formalis
ratio
cognitionis.

ARTICULUS I

Utrum cognitio sit accidens subjecti
cognoscentis, an vero essentia ipsa vel
attributum essenziale animæ.Sententia
Cartesii

34. Opinatus est Cartesius, quemadmodum extensio est corporis essentia, ita cognitionem esse essentiam animæ (1), vel certe considerari posse tamquam modum vel attributum ejus (2), non tamen realiter ab ipsa distinctum (3); unde logice conclusit, animam non posse non actu cogitare, quia

(1) «Nous pouvons aussi considérer la pensée et l'étendue comme les choses principales qui constituent la nature de la substance intelligente et corporelle; et alors nous ne devons point les concevoir autrement que comme la substance même qui pense et qui est étendue, c'est-à-dire comme l'âme et le corps; car nous les connaissons en cette sorte très clairement et très distinctement. Il est même plus aisé de connaître une substance qui pense ou une substance étendue que la substance toute seule, laissant à part si elle pense ou si elle est étendue, parce qu'il y a quelque difficulté à séparer la notion que nous avons de la substance de celle que nous avons de la pensée et de l'étendue; car elle ne diffère de la substance que par cela seul que nous considérons quelquefois la pensée ou l'étendue sans faire réflexion sur la chose même qui pense ou qui est étendue. Et notre conception n'est pas plus distincte parce qu'elle comprend peu de choses, mais parce que nous discernons soigneusement ce qu'elle comprend, et que nous prenons garde à ne le point confondre avec d'autres notions qui la rendraient plus obscure». Des Cartes, *Les principes de la Philosophie*, première partie, num. 63.

(2) Des Cartes, *ibid.* num. 64.

(3) «Et il faut bien prendre garde que par ce mot d'*attribut*, que je donne à la pensée et à l'étendue, nous n'entendons ici rien autre chose que ce que les philosophes appellent communément un *mode* ou une *façon*; car il est bien vrai qu'à parler généralement nous pouvons donner le nom d'*attribut* à tout ce qui a été attribué à quelque chose par la nature, et en ce sens le nom d'*attribut* peut convenir également au mode, qui peut être changé, et à l'essence même d'une chose, qui est tout-à-fait immuable. Mais ce n'est pas ainsi universellement que je l'ai pris quand j'ai considéré la pensée et l'étendue comme les principaux attributs des substances où elles résident, mais au sens qu'on le prend d'ordinaire, et quand par ce mot d'*attribut* on entend une chose qui est immuable et inséparable de l'essence de son sujet comme celle qui la constitue, et qui pour cela même

nimirum cogitatio essentiam illius constituit (1). Cæterum nomine cogitationis videntur Cartesius ejusque asseclæ non solum intellectionem significasse nec solum cognitionem, sed etiam volitionem atque appetitionem, et generatim omnes actus, quorum conscientiam habere possumus (2). Notat tamen, sicut aliud est extensio corporis, et aliud variæ figuræ, quæ diversimode possunt terminare eandem quantitatem et extensionem, quemadmodum eadem quantitas cere figurari potest in modum globi vel pyramidis, etc.; ita etiam aliud esse

quid nomine
cogitationis car-
tesiani
significent.

est opposée au mode. C'est en ce sens-là qu'on s'en sert quand on dit qu'il y a ce Dieu plusieurs attributs, mais non pas plusieurs modes». Des Cartes *epist.* 99 voluminis primi, *Examen du susdit placard*, pag. 711, editionis L' Aime-Martin, *epist.* num. 131, Paris, 1842.

(1) «Il me semble qu'il est nécessaire que l'âme pense toujours actuellement, parce que la pensée constitue son essence, ainsi que l'extension constitue l'essence du corps; et la pensée n'est pas conçue comme un attribut qui peut être joint ou séparé de la chose qui pense, ainsi que l'on conçoit dans le corps la division des parties ou le mouvement». Des Cartes, *epist.* 4. voluminis 2.UM In editione L' Aime-Martin, pag. 726, *epist.* num. 138.

(2) «Par le mot de penser, j'entends tout ce qui se fait en nous de telle sorte que nous l'apercevons immédiatement par nous-mêmes; c'est pourquoi non-seulement entendre, vouloir, imaginer, mais aussi sentir, est la même chose ici que penser». Des Cartes, *Les Principes de la Philosophie* 1.ERE partie, num. 9. Et alibi: «Car toutes les façons de penser que nous remarquons en nous peuvent être rapportées à deux générales, dont l'une consiste à apercevoir par l'entendement, et l'autre à se déterminer par la volonté. Ainsi sentir, imaginer et même concevoir des choses purement intelligibles, ne sont que des façons différentes d'apercevoir; mais désirer, avoir de l'aversion, assurer, nier, douter, sont des façons différentes de vouloir». Des Cartes, *ibid.* num. 33.

Nec aliter Le Grand (*Institutio Philosophiæ* etc., part. 9.^A, art. 1.US, 3, 4, 5), ubi hæc habentur: «Nomine *cogitationis* intelligitur sensus ille interior et conscientia, per quam certi sumus eorum omnium, que agimus, aut patimur: adeo ut dicere mentem humanam esse substantiam cogitantem, nihil aliud sit dicere, quam quod in ipsa sit conscientia omnium *cogitationum, voluntatum, appetituum, sensationum*, que in illa reperiuntur, sive illamet eorum sit principium, sive ab aliis patiat. Nam certum est, quicquid in nobis est, quod ab ejus cogitationibus non pendet, ad illam non pertinere».

Vide *Logicam* nostram, num. 315, pag. 1058, in nota (4).

cogitationem, et aliud hanc vel illam peculiarem cogitationem: et sicut figuræ diversæ non sunt essentia corporis, sed extensio sola, ita hanc vel illam cogitationem non esse animæ essentiam, sed solum ipsam cogitationem, quæ est quasi substratum vel subjectum diversarum formarum cogitationis. Quamquam non satis clare definit, quid intelligat nomine huiusmodi cogitationis, cuius modi quidam sint particulares cogitationes; eam negat esse «cogitationem quamdam universalem, quæ complectatur omnes modos cogitandi, sed naturam quamdam, quæ in se recipiat omnes istos modos» (1), sed modo vocat eam *principium internum, unde procedunt, et in quo tamquam subjecto recipiuntur omnes isti diversi modi cogitationum* (2), modo eam synonymam videtur facere *naturæ cogitanti* (3). Eandem istam cartesianam cogitationem, cum anima identificatam, explicans Mallebranchius, scribit ejus nomine non esse intelligendas *modificationes peculiare mentis, hoc est, hanc vel illam cogitationem, sed cogitationem omnibus omnium generis modificationibus suscipiendis*

(1) «Par la pensée donc je n'entends point quelque chose d'universel qui comprenne toutes les manières de penser, mais bien une nature particulière qui reçoit en soit tous ces modes, ainsi que l'extension est aussi une nature qui reçoit en soit toutes sortes de figures». Des Cartes, in epistola 6.^a voluminis 2.ⁱ, apud L' Aimé-Martin epist. num. 140, pag. 730.

(2) Vide Des Cartes in prædicta epistola 99 voluminis 1.ⁱ, pag. 712 in edit. L' Aimé-Martin, ubi hæc habentur: «La pensée peut recevoir plusieurs divers modes; car *assurer* est une autre façon de penser que *nier*, aimer en est autre que *désirer*, et ainsi des autres; mais la pensée même, en tant qu'elle est le principe interne d'où procèdent tous ces modes et dans le quel ils sont comme dans leur sujet, n'est pas conçue comme un mode, mais comme un attribut qui constitue la nature de quelque substance».

(3) J'ai tâché d'ôter l'ambiguïté qui est en ce mot de *pensée* dans l'article 63 et 64 de la première partie des *Principes*; car comme l'extension qui constitue la nature du corps diffère beaucoup des diverses figures ou manières d'extension qu'elle prend, ainsi la pensée, ou la nature qui pense, dans la quelle je crois que consiste l'essence de l'esprit humain, est bien différente d'un tel ou tel acte de penser en particulier. Et l'esprit peut bien lui-même être la cause de ce qu'il exerce tels ou tels actes de penser, mais non pas de ce qu'il est une chose qui pense. Des Cartes, in citata epistola 6.^a voluminis 2.ⁱ, edit. L' Aimé-Martin, pag. 729.

idoneam (1). Eadem est fere declaratio cartesiani Antonii Le Grand: «Clarius etiam apparebit, inquit, quæ cogitatio ad naturam humanæ mentis spectet, si cogitatio dupliciter consideretur. Primo, ut est illud quod naturam rei *immaterialis* constituit, et tunc nihil aliud est, quam ipsa *res* quæ cogitat. Alio modo sumi potest cogitatio, pro variis cogitandi *modis*, in quantum substantia capax est, eliciendi diversas cogitationes. Natura enim cogitans potestatem ex se habet elicere hos, vel istos actus. Non tamen quis inde bene inferret, quod substantia cogitans sit quid universale, quod contineat omnes modos percipiendi, non melius quam si diceret, *corpus* esse aliquid commune comprehendens figuras omnes: quia cogitatio non est natura universalis, sed particularis, quæ admittit illos omnes *modos*, uti extensio est natura recipiens omnes figuras. Quia optime concipere possumus naturam cogitantem, non cognitis omnibus illis modis: non tamen illi absque ipsa intelligi possunt. Nam si *imaginari*, si *volere*, si *recordari*, reperitur in his omnibus cogitatio. Non tamen e contra, si cogito, est necesse debere esse aliquam ex his actionibus in particulari, ac per consequens, *imaginatio*, *recordatio*, *volitio* sunt tantum diversi modi cogitandi: sicut *figura*, *motus*, *situs* etc. sunt diversi modi extensionis, seu rei extensæ (2). Sententiam magistri sui sectantur generatim alii cartesiani.

Alii actualem cogitationem attributum vel proprietatem quamdam essentiali esse volvere, inter quos laudari potest in primis Leibnitzius, qui animam ab initio existitisse decrevit, perceptione atque appetitione præditam, qui actus ita continua serie procedant, ut semper posterioris perceptionis aut appetitionis ratio sufficiens in præcedenti contineatur. Idem docuit leibnitianus Christianus Wolfius, secundum quem anima «necesse... est, ut sine interruptione productionem ideæ universi continuet, consequenter in somno quoque ideam universi totius producere debet», et quidem per

(1) Mallebranche, *Recherche de la vérité*, lib. 3, cap. 1, apud P. Salvator. Roselli, *Summ. philos.* tom. 5, quæst. 16, art. 5, num. 820.

(2) Antonii Le Grand *Institutio philosophiæ secundum principia D. Renati Des Cartes*; pars nona, art. 1, num. 10.

Opinio
Leibnitii

et aliorum.

essentiam suam (1). Nec desunt inter Physiologos recentiores, qui contendant, ut postea latius referemus, functiones cognoscitivas vel in somno nunquam abrumpi, quantumvis nulla deinceps supersit recordatio. Denique, ut alios omittam, Antonius Genuensis ex ipsa animæ notione, quam definit «rem intelligentem, principium cognitionum activum..... substantiam intelligentem» (2), ita concludit: «Mens humana, quoad vivit, perenni perceptione prædita sit, necesse est, si ex postulato primo philosophemur» (3), nempe ex prædicta animæ definitione. Huc quoque revocare liceat sententiam Rosmini et Tongiorgi, animæ perennem, immo et essentialem, sui ipsius notitiam tribuentium, de quo inferius, ubi de sensu, quem dicunt fundamentalem, agendum erit.

Alio modo sectantur multi recentiores scriptores identitatem animæ cum sua cogitatione: dicunt nimirum animam non esse substantiam nec accidens, sed *phænomenum*; ut loquitur positivista Taine, ipsum complexum interiorum phænomenorum et cogitationum actuumque nostrorum (4). Quamobrem cartesiani et recentiores isti animam cum phænomenis, ut loquuntur, conscientiæ identificant ex oppositis principiis, quia illi actus mentis reddunt substantiales, hi vero animam ipsam in numero accidentium reapse collocant. Sententia hæc postrema jam explosa manet in primo volumine, in quo demonstratum est, animam non esse accidens, sed substantiam, atque adeo formam substantialem; et iterum, si necesse sit, rejicietur, cum disceptatio instituetur de animæ humanæ natura. Itaque sola doctrina cartesianorum et leibnitzianorum expendenda nobis est.

(1) *Psychologia rationalis* etc. sect. 1.^a, num. 191. Cfr. sect. 3, num. 613.

(2) *Antonii Genuensis... disciplinarum metaphysicarum elementa*, part 3.^a, præfationis, pag. 26. Bassani 1779.

(3) *Id. ibid.*, cap. 1, propos. xii.

(4) Vide Taine passim in opere, *Philosophes classiques du XIVe siècle*, capite de *methode*; et *De l'intelligence*, préface, et lib. 3, chap. 1.

§ I.—STATUITUR VERA DOCTRINA.

35. PROPOSITIO 1.^a *Actualis cognitio non est dos perenniter ornans animam, multoque minus est ipsa ejus essentia, sed entitas quædam vel actus accidentalis, menti objectum aliquod manifestans.*

Probatur prima pars: *Actualis cognitio non est dos perenniter ornans animam*, 1.º experientia. Norunt enim omnes, intellectualem operationem cessare penitus in lethargo, apoplexia aliisque id genus morbis. Præterea infantes nullum indicium præbent cognitionis intellectualis. Quod vero sensationes attinet, externæ passim deficiunt, neque enim semper videmus, audimus, olfacimus, etc.; et sunt multi, qui uno alterove sensu carent tota vita. Interni etiam sensus non semper omnes exercentur. In somno denique, saltem sæpe, videtur omnis cognitio, sive intellectualis sive sensibilis, suspendi. Quod vero Wolfius ait, nos ideo in somno conscientiam cognitionum non habere, quia ideas dumtaxat obscuras in mente versamus, vanissimum effugium est; nulla enim ratio suppetit ad asserendum id, quod nemo experitur, et cuius contrarium omnes experimur. Nec magis proficit Genuensis, observans, nos interdum in somnis cogitare, immo et scientificos discursus conficere, quorum postea vigilantes reminiscimur. Quia si id interdum accidit, contrarium passim evenire, videtur ex constanti conscientiæ silentio erui, donec adversarii argumento aliquo idoneo suam assertionem probent. Nobis autem ad rem nostram probandam sufficit, si vel semel absque miraculo vel violentia naturæ illata eveniat, ut nihil cogitemus, nihilve sentiamus (1).

Actualis
cognitio non est
dos animam
perenniter
ornans,

(1) Aliter respondet Antonius Le Grand: «Aliud est nos *conscios* esse cognitionum nostrarum, et aliud earum in posterum *meminisse*: plus enim requiritur, ut rei alicujus recordemur, quam ut illius simus conscii. Ut enim recordemur, requiritur, ut illius species in nostro cerebro aliqua vestigia relinquat, ad que postea nos reflectendo, recordemur. Ut autem cogitemus, sufficit, si nostra perceptionis seu cognitionis conscii simus. Quod non dormientibus nobis solum accidit, sed et ipsis pueris in utero materno. Cum dubium non sit

Prob. 2.º Ratione, et α) primo quidem analogia et paritate: nam certum est atque indubitatum, nos non semper velle, non semper videre, non semper audire, olfacere, gustare. Ergo certum esse debet nullam cognitionem animæ nostræ nullamve operationem perenniter ex necessitate ipsa naturæ ab illa exerceri. Et probo consequentiam. Quia omnes cognitiones et operationes animæ æque procedunt ab ea, sive immediate, ut multi contendunt, sive mediis viribus et potentiis accidentalibus, ut nos probavimus in præcedenti volumine. Ergo non est ratio, cur quædam genera actuum perenniter et necessario exerceri dicendum nobis sit, alia vero non; cum potissimum non pendeat ex libertate nostra, quod hæc non perenniter exerceantur. Concludendum est itaque actus cognitionis non esse attributa vel proprietates animæ necessarias, quæ continuo ac perenniter debeant ab ea procedere ad eum modum, quo proprietates dimanant a substantia.

β) Cognitiones vel sunt intellectuales vel sensitivæ. Et sensitivæ quidem sunt organicæ, quæ proinde convenientem requirunt in organo dispositionem ad hoc, ut proprios actus exerceat. Atqui experientia ipsa et physiologicis observationibus compertum exploratumque est, organum carere posse, ac porro sæpe carere debita dispositione. Præterea potest sæpe deesse objectum aptum, quod sensatione apprehendatur, vel aliqua conditio necessaria, ut v. g. lux pro visu. Atqui impossibile est sensationem exerceri ubi non adest proprium objectum vel conditio requisita. Ergo certum esse debet sensitivas cognitiones non solum posse non exerceri, sed etiam quandoque non posse exerceri. Cognitiones vero intellectivæ quamvis non sint organicæ, dependent tamen ab organo mediate et extrinsece ac veluti a conditione, nec

multas cogitationes habere, et illorum mentes in ideis *caloris, frigoris, titillationis, doloris*, quæ ab unione illius cum corpore proficiuntur, occupari; quamvis quæ cogitaverint eo tempore, aut passi fuerint, postea non recordentur. Le Grand, op. et loc. cit. num. 6.

Verum apage nugas: quis enim credat ejusmodi assertiones experientie communicare sensui contrarias. «Quis enim conscius est eorum, quæ dormiens vel in utero materno adhuc inclusus agit? Quo autem jure asserunt adversarii, quod nec conscientia refert, nec memoria recordatur, nec probat ratio?

possunt pro hoc statu vitæ ab homine elici, nisi concomitante actu phantasiae, ut vidimus in præcedenti capite. Si ergo aut deest, aut vitiatum est organum ita, ut phantasia non possit operari, nulla sequetur intellectio. Actualis ergo cognitio non est perennis animæ dos. Id unum dici potest, virtutes animæ cognoscitivas, ubicumque adsunt omnia requisita necessaria ad operandum, suum habituras esse actum; certum tamen est ex dictis ejusmodi requisita non semper præsto esse.

Probatur secunda pars: *Cognitio non est ipsa essentia vel natura animæ*. 1.º Colligitur ex prima parte. Certum enim est animam rationalem non semper actu cognoscere. Atqui nunquam esse potest sine actu sibi essentiali. Ergo cognitio non est actus essentialis animæ. Vel aliter: certum est cognitiones perire ac cessare. Atqui nihil ad essentiam animæ pertinens unquam perit, vel cessat; namque supponimus nunc animam humanam simplicem et incorruptibilem esse. Ergo...

Prob. 2.º Si cognitio identificaretur cum animæ essentia, non possent dari multi ac diversi actus cognitionis; nam quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se. Atqui certum est dari in nobis plures ac diversas cognitiones. Ergo cognitio nequit identificari cum animæ essentia.

Prob. 3.º Certum pariter est, plures cognitiones simul nobis inesse; nam cum de re, quam præsentem intuemur, cogitamus, præter intellectuales cognitionem adest cognitio phantasiae, sine qua non datur intellectio; et adest præterea, visio, et adesse potest etiam auditio ejusdem rei. Ergo vel omnes istæ cognitiones sunt essentielles animæ, vel non. Si primum dixeris, essentia animæ non poterit esse simplex, sed ex tot entitatibus coalescens, quot sunt actus cognitionis; quin etiam, quoniam cognitiones aliae aliis succedunt, essentia animæ successive formabitur, et complebitur. Atqui anima simplicissima est, ut suo loco probabitur, nec successive formatur, sed est realitas permanens. Si autem concedas, non omnes cognitiones esse animæ essentielles; in primis jam vera non erit generalis propositio, statuens actualem cognitionem esse ipsam animæ essentiam. Deinde ex cognitionibus, quas

nec ipsa
animæ essentia.

concedis non esse essentielles, facile concludam nullas prorsus essentielles esse, donec idoneo argumento demonstres illarum diversitatem; nam si stamus conscientiae testimonio, eodem omnes modo procedere videntur.

Prob. 4.º Nam cognitio in homine vere mutabilis est, siquidem anima non semper totam possidet rerum omnium cognitionem, sed ab ignorantia in cognitionem, et ab habituali transit in actualem considerationem vel cogitationem. Atqui anima ratione suae simplicitatis immutabilis prorsus est secundum substantialem realitatem (1). Ergo nequit dici, actualem cognitionem, vel etiam cogitationem, esse ipsam animae essentiam.

Dices cum cartesianis, aliud esse cogitationem vel cognitionem, et aliud hanc vel illam peculiarem cognitionem; sicut aliud est extensio et aliud diversae figurae, quibus ea terminari valet. Et cognitionem quidem vel cogitationem esse ipsam essentiam animae, non tamen has vel illas peculiare cognitiones, utpote quae non sunt nisi modi cogitationis, et in ea tamquam in subjecto recipiuntur, quemadmodum loquuntur cartesiani cum suo magistro.

Respondeo, aliud quidem est cogitatio, et aliud haec vel illa peculiaris cogitatio; verum non aliud realiter, sed ratione tantum. Nusquam enim est cogitatio, quae non sit haec vel illa peculiaris ac determinata cogitatio, nec datur ulla peculiaris cogitatio, de qua non praedicetur per identitatem generalis ratio cogitationis. Quamobrem intelligi nequit, quenam sit cogitatio, quae ex adversariorum doctrina sit essentialis animae, quandoquidem nullus assignari potest actus cogitationis, qui cum animae essentia identificetur. Nec vero quidpiam prodest illis, quod obtrudunt nobis exemplum extensionis et figurae: primo quia certo certius est extensionem a corpore substantia realiter distingui. Deinde quia extensio licet nequeat esse sine aliqua figura, non tamen secum identificat ullam figuram; quia potest eadem numerice quantitas diversis figuris terminari, unde de nulla figura praedicari potest per identitatem ratio extensionis. At vero contrarium prorsus de cogitatione ac de peculiaribus,

(1) Vide *Ontolog.* num. 247 pag. 703.

quos cartesiani vocant *modos cogitationis*, asserendum est. Quia, ut nuper dicebam, cogitatio, si eam non abstracte et prout est in mentis consideratione, sed physice ac prout in re existit, sumamus; indifferens non est, ut hanc vel illam formam modumve cogitationis recipiat, sed in se non est nisi haec vel illa peculiaris cogitatio, nec potest ab una in aliam formam successive transire, sicut eadem extensio potest modo hanc, modo aliam figuram induere, sed omnis peculiaris modus cogitationis est essentialiter cogitatio, nec potest re ab ea distingui (1).

Corollarium. Ex iisdem argumentis nullo negotio concluditur actualem cognitionem realiter distingui etiam a potentiis cognoscitivis. Et ratio est, quia potentiae non semper eliciunt actum cognitionis.

Probatur tertia pars; cognitio est actus accidentalis obiectum aliquod manifestans. Sequitur ex praecedente. Nam si cognitio est actus quidam ab animae essentia realiter distinctus, vel est substantialis vel accidentalis, neque enim inter haec datur tertium, ut constat ex demonstratis in *Ontologia* (2). Atqui profecto non est actus substantialis; tum quia intime sentimus cognitionem esse affectionem quamdam nostram; tum quia si esset actus substantialis, vel esset actus subsistens vel informans, at actus subsistens certe non est, quia non est separatus, sed existens in cogitante vel cognoscente; nec potest esse actus substantialis informans, quia tunc esset vera forma substantialis, deberetque materiae aliquid esse substantiale communicare, quod certe non intelligitur, quo pacto prestare queat cognitio; praeterea est in homine anima rationalis, quae est vera forma substantialis corporis, ut suo loco demonstrabitur, quamobrem non patitur homo aliam formam substantialem advenientem post animam. Cognitio itaque in homine non potest esse nisi actus accidentalis. Ejus vero

(1) Huc afferri possent rationes, quibus S. Thomas (1 p. quest. 54. art. 1 et 2) probat intellectionem angeli distingui ab ejus essentia et existentia. Eas fuse conatur exponere, ac defendere Card. Cajetanus, non tamen putant demonstrativas Card. Toletus et PP. Valentia (In 1.^{am} part., cit. quest. S. Thomae), et Suarez (*de angelis*) lib. 2. cap. 1. num. 12.

(2) Vide *Ontolog.* num. 265, pag. 762.

Actualis cognitio
re differt a
potentia
cognoscitiva.

Cognitio est
actus accidenta-
lis, obiectum
aliquod animae
manifestans.

formalis effectus est reddere subjectum cognoscens; sicut enim albedo reddit album, et quantitas extensum, et anima corpus vivens, ita cognitionis actus in subjecto receptus constituit illud cognoscens.

§ II.—SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

36. **Objicies 1.º** Potentiæ cognoscitivæ sunt necessariæ in operando, ac proinde ubi adsunt omnia prærequisita non possunt non agere. Atqui anima saltem ad seipsam perenniter cognoscendam habet in promptu prærequisita omnia, nempe habet potentiam intellectivam expeditam et proportionatam, et præterea objectum semper præsentissimum. Ergo nequit anima a sui cognitione unquam cessare.

Respondeo. *neg.* Minor. Et probationis alteram partem *distinguo.* Anima habet objectum quod cognoscat, nempe seipsam, physice præsentissimum, *conc.*; intentionaliter seu modo accommodato, ut seipsam cognoscat, *subsist.*: pro statu separationis a corpore, *trans.*; pro præsentii unionis statu, *neg.* Constat experientia certissima, non omnia, quæ physice præsentia nobis sunt, posse a nobis cognosci: exemplum habes in essentiis corporum, quæ quantumvis coram adsint ita, ut videantur et audiantur, nequeunt tamen *prout sunt in seipsis* cognosci, nisi solum conceptu abstractivo et discursivo, beneficio sensibilibus qualitatum. Ex quo concluditur objecta cognosci non posse nisi sint præsentia *intentionaliter*, seu nisi sint in eo statu et conditione, in qua potentiam cognoscitivam ad sui apprehensionem determinare valeant. Et hoc præcise accidit nobis respectu animæ nostræ in hac vita, quamvis nihil nobis ea præsentius physice sit: certum nimirum est nos eam non posse cognoscere directe, et prout est in se, sed tantum ope actuum, quorum conscientiam habemus, et etiam ope ratiocinii, prout inferius explicabitur. Et quoniam non continuo ratiocinia circa nostram animam instituitur, nec actuum nostrorum conscientiam habemus, non etiam continuo anima seipsam contempletur: nec contrarium asseri potest, nisi experientia absque ulla ratione refragando. Et radix tandem hujusce rei est, quia in hac vita

nihil intelligere potest mens nostra, nisi dependenter ab operatione phantasie, quæ semper actum intellectus comitatur, ut jam probavimus. Sufficit ergo quodvis impedimentum in cerebro, ne phantasia operetur, ut illico cessare debeat omnis intellectio. In altera vita utique poterit anima seipsam continuo contemplari, quia seipsam et physice et intentionaliter præsentissimam habebit. Sed quod in hac vita non possit idem efficere, manifeste probat non esse animæ essentiali perennem etiam sui ipsius considerationem.

Objic. 2.º In entibus simplicibus idem est esse atque agere. Atqui anima humana est simplicissima. Ergo nequit non, quamdiu est, agere, atque adeo cognoscere. Quare animam spiritualem et intelligentem non perenniter intelligere, perinde est, ac vim luminis et ignis actuosam cessare posse, quin quidquam de horum corporum natura immutetur. Ita Genuensis (1).

Respondeo. *neg.* Major., donec probetur ab Antonio Genuensi vel ab aliquo alio. Quod vero postremum illatum attinet, *negatur* in primis paritas saltem in suppositione adversarii. Ipse enim, ut quidpiam probet, aperte supponit ignem et corpus luminosum habere prærequisita omnia, quibus positus certe, quamdiu sunt, naturaliter non possunt ab actu proprio cessare. Atqui e converso certum est animam nostram, prout jam notavimus, non semper habere omnia prærequisita, quia vel deest objectum, vel deest conditio aliqua necessaria. Ergo nihil concludit argumentum Genuensis. Quod si in igne et corpore luminoso non præsto adesse supponantur omnia ad agendum prærequisita, falsissimum est, quod *nequeant non agere, quin quidquam de horum corporum natura immutetur*; quin potius *non poterunt non cessare* ab operatione, sicut cessat anima nostra a cognitione. Tolle igni corpora, quæ comburat, vel calefaciat, et habebis quidem ignem in sua natura manentem absque combustione et calefactione. Pone corpus luminosum in eo loco et conditione, in qua nequeat lumen diffundere; et nihil illuminabit, quamvis integrum in sua essentia maneat.

(1) Loc. cit., in *Scholio* post propositionem XIII, pag. 101.

Objicies 3.^a Si mens non cogitat perenniter, perpetuo a statu cogitationis ad statum *incogitantiae* transibit, et vicissim. Atqui id impossibile est. Nam si possibile esset, fieret vel ex ipsa mentis natura, vel ex vi externa alterius causae. Primum dici nequit, quia nulla substantia suapte natura transire potest ab actione ad inactionem; siquidem quaelibet res natura sua et esse et conservari exigit: unde iis attributis constare debet, quae non se mutuo destruant, sed ex quorum indivisibili unionem rei essentia existere queat. Sicut vicissim nulla res potest a quiete ad motum, vel ab inactione ad actionem suapte natura transire. Ergo anima nequit a perenni cogitatione cessare natura sua. Sed nec alterum dici potest. Namque externa causa aut esset corpus, vel proprium vel aliud distinctum, aut Deus. At non potest esse corpus, sive proprium sive alienum, quia cum mens sit incorpora, intelligi nequit, quo pacto corpus eam movere ad cogitandum queat. Nec potest esse Deus, primo quia non est confugiendum ad Deum ad res explicandas sine necessitate vel idoneo argumento. Deinde si anima nihil cogitat, neque sentit, neque vult, reapse non existit, siquidem in re simplici, qualis est anima, iis ablatis, quid supersit, non intelligitur. Quare si Deus mentem a cogitatione ad *incogitantiam*, et vicissim, converteret, eam successive destrueret, et crearet. Ita idem Genuensis (1).

Respondeo, neg. Minor. Ad probationem. *conc.* Major., et eligo alterum membrum. Prout enim ex haecenus disputatis concludi potest, corpus, et proprium et aliena, est in causa, cur cognitiones nostrae inchoari et cessare queant, et iterum resumari. Etenim quemadmodum originem idearum declarantes fusius exponemus, cognitiones nostrae incipiunt a sensu, sensus vero operari nequeunt sine impressione ab externis corporibus in organo recepta, nempe sine specie sensibili. Post sensationes externas succedit interna sensatio, quae proinde, saltem remote, a corporibus externis excitatur. Cum vero adest phantasma productum ab imaginatione, intellectus agens determinatur ad abstrahendam speciem

(1) Loc. cit., prop. XIII, pag. 99 fin. et 100, ubi fusius haec dilatata reperies.

intelligibilem, qua recepta intellectus possibilis intellectionem elicit. Vides ergo, quo pacto sensus et intellectus moveantur a privatione cognitionis ad cognitionem dependenter a corporibus externis, sive proximae sive remote: insuper dependet a proprio corpore, tum quia et corpus nostrum cognosci potest sicut reliqua corpora, tum etiam quia sensus cum sint potentiae organicae nequeunt sine organo sentire, neque excitari ad sentiendum, intellectus vero licet organicus non sit, dependet tamen extrinsece ab organo, sive ad parandas sibi species intelligibiles ex phantasmate, sive etiam ad intelligendum post species acquisitas, quia nequit intelligere nisi comitante phantasia, quae organica potentia est: quae omnia satis declarata manent in superioribus. Jam operosum non erit intelligere, quo pacto anima cessare a cognoscendo valeat praecise propter corpus. In primis enim si corpus sensibile absit, vel desint conditiones necessariae, ut in organum impressiones immittant, vel organum convenientem dispositionem amittat, desinet sensus cognoscere. Imaginatio autem vel phantasia cum retinere possit species objectorum a seipsa et a sensibus externis perceptorum, potest pergere in operatione, etiamsi cessent penitus externae sensationes: idemque dicendum est de memoria. Et quamdiu phantasia et memoria operantur, potest etiam intellectus intelligere. Verum potest etiam organum phantasiae ac memoriae, nempe cerebrum, alterari ex causis naturalibus, ut ineptum sit ad operandum, quemadmodum accidit in somno, lethargo, apoplexia, etc. Tunc vero ipsa quoque cognitio phantasiae cesset, necesse est. At cessante phantasia vel memoriae operatione, impossibilis est naturaliter in hac vita intellectio. Ergo nullo negotio intelligitur posse animam ex cognitione transire ad cognitionis privationem. Denique postea cessantibus causis, quae cognitionem praepiderant, iterum resumitur series cognitionum. Nam occurrente objecto sensus externi, ubi organum rite dispositum est, nequeunt non sentire, unde mox subsequetur phantasma seu cognitio imaginationis, ac tandem intellectus. Prima autem posita cognitione, aliae et aliae usque ad novam interruptionem subsequuntur vel ex associatione, quam dicunt, idearum, vel ex acquisitione novarum specierum, novis occurrentibus

objectis, vel demum ex veterum specierum excitatione, species enim in phantasia ac memoriae sensitivæ thesauro asservatæ possunt vel ex sola humorum et organismi alteratione excitari, determinando cognitionem, excitatis vero sensibilibus speciebus, excitantur etiam species intelligibiles, ut consentaneas producant intellectiones. Verum hæc ex dicendis magis clarescent: quæ si discere a Scholasticis voluisset Genuensis, fortasse nunquam desperatæ causæ patrocinium suscepisset; sunt enim, opinor, longe probabiliora Cartesii leibnitianorumque commentis.

Objicies 4.º Anima intellectiva ex natura sua vivens est. Atqui vita in actione posita est, actio vero viventis intellectivi est intellectio. Ergo si anima vivens est, nequit non actu intelligere. Ita iterum ex Antonio Genuensi (1). Idque confirmari potest ex eo, quod, testante Aristotele (2), *vivere viventibus est esse*.

Respondeo, *dist.* Major. Anima intellectiva ex natura sua vivens est substantive et in actu primo, *conc.*: natura sua est vivens in actu secundo, *neg.* Contradist. Minor., et *neg.* vel eodem modo *dist.* conseq. (3). Et simili modo *distinguo* sententiam illam ex Aristotele communique Scholasticorum consensu desumptam. Nam *vivere quandoque sumitur pro ipso esse viventis, quandoque vero pro operatione vitæ, id est, per quam demonstratur aliquid esse vivens. Et hoc modo Philosophus dicit, quod intelligere est vivere quoddam. Ibi enim distinguit diversos gradus viventium secundum diversa opera vitæ* (4).

(1) Loc. cit. in probatione propos. XII, pag. 99. Cfr. apud S. Thom. 1 p. quæst. 54, art. 1, argum. 2.

(2) *De anim.* lib. 2, cap. 4, text. 37.

(3) Vide vol. 1.um *Psycholog.* num. 12, pag. 36, 37. Cfr. S. Thom. 1 p. quæst. 54, art. 1, ad 2.um

(4) S. Thom. 1 p. quæst. 54, art. 2, ad 1.um. Nolo ad aliud argumentum ex intellectu agente a Genuensi desumptum, in quo exponendo et temere reprehendit S. Thomam ut corruptorem Aristotelis, et perperam hunc interpretatur, miscetque quadrata rotundis. Responsio enim nos cogeret ad veram agentis intellectus naturam declarandam, id quod opportunius suo loco fiet. Interea id unum sufficiat notasse: intellectum agentem non esse virtutem formaliter cognoscitivam, sed virtutem speciei intelligibilis productricem. Dicitur autem semper esse in actu (per oppositionem ad intellectum

Objic. 5.º Cognitione interrupti nequit in somno. Nam series continua repræsentationum universi respondet ad amussim successivo mundi statui. Ergo si cognitiones cessarent inter dormiendum, non posset assignari ratio, cur cognitiones vigilantis respondeant statui mundi in eo temporis momento, non vero statui, qui immediate sequitur statum ultimum, quem obdormiscens sibi repræsentabat. Dicendum itaque est cognitionem animæ neque in tempore somni interrupti, sed tantum obscuriorem esse, ob eamque causam conscios illius non esse dormientes. Ita fere Christianus Wolf (1).

Respondeo, *neg.* assert. Ad probationem *transeat* antecedens, quamquam negari etiam posset sic universaliter sumptum; quia certum est nos, aliis intentos, sæpissime nihil cogitare de præsentis statu mundi. Sed *neg.* consequentiam, quæ solum fluere potest in falsa hypothesi harmoniæ præstabilitæ ac seriei cognitionum nostrarum ita ordinatæ, ut præcedens semper subsequentis contineat rationem sufficientem. Tunc enim abrupta in somno serie cogitationum mundano cursui harmonice, absque ullo tamen intrinseco nexu, respondentium, jam non esset ratio, cur mens evigilans cognitionum seriem instauraret, transeundo quasi per saltum ad repræsentationem universi in illo momento, penitus ommissa repræsentatione status, quem mundus tempore somni habuit. Verum harmonia hæc et series cognitionum repræsentationumve suo loco rejiciuntur. Mens vero evigilans illud primum cogitat, cujus primo species occurrit, vel excitatur, sive occasione sensationum externarum, sive aliter.

Objic. 6.º Non est ratio, cur anima in somno non cogitet, somno enim sensus dumtaxat ligantur; at anima spiritualis est, semperque coram habet ideam sui et veritatum, quas

possibilem, seu formaliter intellectivum, qui dicitur esse in potentia, non quod semper et continuo species producat, sed quod ubi coram adest materia, nempe phantasma imaginationis, semper est ex sua propria natura determinatus ad speciem abstrahendam, quin ad hoc eget aliunde ad proprium hunc actum determinari, sicut e contrario intellectus possibilis indiget specie, qua compleatur ac determinetur ad actu intelligendum.

(1) *Psychologia rationalis*, sect. 1, cap. 3, num. 191.

per se notas appellamus, Immo vero simpliciter videtur contradictionem, ut pars illa nostra spiritualis, quamdiu existit, non cogitet, quia illa non est aliud, quam res cogitans, nihilque in ea concipere possumus præter cognitionem». Ita Antonius Le Grand (1). Et confirmatur. Quia in eo reponenda est essentia rei, quo posito, res intelligitur jam constituta. Atqui posita cogitatione, intelligitur constituta mens humana. Ergo...

Respondeo, neg. assert. et alteram partem probationis. Equidem non solum in somno, verum ne in vigilia quidem habeo perenniter ideam vel cogitationem animæ meæ nec veritatum per se notarum. Ad alterum vero, quod adungebat Le Grand, quid vis, ut dicam? Cum animam definit esse rem cogitantem, vel intelligit rem *actu* cognoscentem, vel tantum principium cognoscendi. Si primum dicat, falsum assertit, et petit principium absque ullo idoneo argumento. Quo autem jure liceat istis novatoribus a communi sensu antiquitatis recedere, ac contra experientiam et rationem absque ulla ratione decernere? Sin alterum eligat, falsum est, quod in anima nihil aliud concipere valeamus præter cogitationem; et ex eo solum quod anima sit principium cognoscendi, perperam concludit cognitionem cogitationemve essentiali animæ esse. **Ad confirmationem dist.** Major.; in eo reponenda est essentia rei, quo posito, res jam intelligitur constituta, si insuper eo non posito nondum intelligitur res constituta, *conc.*; aliter, *neg.*

Contradist. Minor. Posita cognitione, intelligitur constituta mens, ita tamen ut etiam ante cogitationem intelligatur constituta, *conc.*; aliter *neg.* Nam posita cogitatione intelligitur quidem mens constituta, sed intelligitur dumtaxat a posteriori, quia videlicet cogitatio est effectus mentis humanæ.

Objic. 7.º Si anima posset esse absque ulla cogitatione, id contingeret, kaut quia potestatem cogitandi non habet, aut quia non vult. Si potestatem non habet, destruitur illius essentia, quæ in cogitatione consistit. Si vero non vult, eo ipso infertur illam cogitare, quia *velle et nolle* sunt modi

(1) Le Grand, loc. cit., num. 7.

percipiendi. *Nam majorem difficultatem patimur in concipiendo animam debere semper cogitare, quam in concipiendo lucem debere semper lucere, et calorem esse semper calidum, quia ad essentiam ejus pertinet, quod cogitet; sicut ad rationem lucis pertinet, quod luceat, et ad rationem caloris, ut calefaciat.* Ita rursus Antonius Le Grand (1).

Respondeo, transeat Major, quamvis negari etiam potest, ac debet disjunctio, datur enim tertium: videlicet potest quis virtutem cogitandi habere, et nihilominus non posse hic et nunc de facto cogitare ex defectu dumtaxat conditionis alicujus necessariæ, ut accidit in infantili ætate, in somno, lethargo, etc. Verum *transmissa* Majore, primum Minoris membrum *neg.*; tum quia essentia animæ non consistit in actuali cogitatione, ut jam probatum manet; tum quia etiamsi per divinam omnipotentiam anima virtute cognoscitiva privaretur, posset adhuc essentia illius intacta manere, si quidem virtus vel potentia cognoscitiva, ut jam in præcedenti volumine probatum reliquimus, non est nisi accidens et proprietas realiter distincta ab animæ substantia. Alterum etiam Minoris membrum *nego*, quia tolerari nequeunt istæ confusiones et abusus vocabulorum a cartesianis inventi. Non desunt quidem scriptores, etiam ex iis, qui realem potentiæ ab anima distinctionem generatim agnoscunt, qui nolunt intellectum a voluntate re distinguere (2); contrarium tamen est communi et vulgi et sapientium sensui, actualem cognitionem cum appetitione confundere, ac volitionem et nolitionem inter modos vel varietates perceptionis recensere. Cæterum nihil prodest cartesianis hæc confusio. Nam etiamsi per abusum volitionem et nolitionem contendat cogitationis nomine donare; non minus certum est, in somno, lethargo, etc., volitionem omnem cessare; immo vero volitio cognitione facilius potest cessare, ratione videlicet libertatis, quæ formaliter est in voluntate.

Ad illud autem, quod Le Grand addit ex *luce* et *calore*, respondeo, vel nomine *caloris* et *lucis* intelligit corpus aut

(1) Loc. cit. num. 8.

(2) Vide apud Franciscum Suarez lusitanum, *de anima*, tract. 6, disp. 1, sect. 1, paragr. 1. Cfr. Lossada, *de anima*, disp. 4, cap. 6, num. 113 sequ.

substantiam caloriferam et luminosam, vel actum secundum seu actionem illuminationis et caloris, aut denique virtutem et potentiam illuminandi et calefaciendi. Si primum velit, admitto paritatem, sed *nego* consequentiam; quia nec corpori luminoso est essenziale actu illuminare, nec corpori calorifero actu calefacere, sed possunt ejusmodi actu privari, si desit conditio aliqua ad actum ponendum necessaria; et nominatim si Deus per miraculum denegat concursum, nec corpus lucidum illuminabit, nec caloriferum, v. g. ignis, comburet. Si vero alterum mavult Le Grand, nulla est paritas, ideoque assertum *negatur*, donec probet ille identitatem actualis cognitionis cum anima. Quod si calorem et lumen pro virtute calefaciendi et illuminandi sumit, iterum nihil concludit, quia nec ad essentialiam virtutis vel potentiae illuminandi pertinet *actu lucere*, sed *posse lucere*, nec ad essentialiam virtutis calefaciendi *actu calefacere*, sed *posse calefacere*; et potest impediri actus talis potentiae ex solo defectu alicujus prae-requisiti, sicut impeditur generatim actus cujuslibet virtutis vel potentiae creatae (1).

Objicies 8.^a Anima humana ad imaginem Dei creata est. At quis imaginem Dei agnoscat in pura cogitandi facultate? Ergo necesse est, ut anima perenniter actu cogitet.

Respondeo *dist.* Major. Anima creata est ad perfectam Dei imaginem, *neg.*; ad imperfectam ac deficientem; *conc.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

§ III.—QUALE SIT ACCIDENS COGNITIO, ET QUODNAM EJUS SUBJECTUM.

Cognitio non est
accidens
modale, sed ab-
solutum.

37. Probavimus cognitionem esse accidens seu actum quemdam accidentalem. Si jam quaeras, qualenam sit accidens, absolutumne, an vero modale. Dicendum videtur cognitionem non esse simplicem modum, sed verum accidens absolutum. Et probatur, quia cognitio non est pura determinatio subjecti cognoscentis vel merus modus se habendi, sed vera quaedam similitudo objecti, ut mox probabimus, quae non

(1) Recole, si lubet, quae de legum naturalium constantia et modo necessitatis docuimus in *Cosmologia*, num. 104 seqq., pag. 370 seqq.

satis concipitur sine nova aliqua entitate vel forma, quam subjecto addat; nam subjectum cognoscens ex sola suae substantiae realitate nequit induere hujusmodi similitudines ac representationes objectorum. Deinde idem confirmari potest ex actibus intellectualibus supernaturalibus, quales sunt v. g. actus fidei divinae ac visionis beatificae, quae videntur concipi non posse instar simplicium modorum, sed instar formarum accidentalium, entitatem propriam habentium. Ex quo probabiliter infertur generatim intellectionem, atque adeo cognitionem, propria entitate nullatenus carere.

Illud vero praecipue in controversiam vocatur, quodnam sit subjectum cognitionis, utrum potentia cognoscitiva, an vero ipsa substantia, et utrum totum compositum ex anima et corpore, an vero sola anima, solave materia (1). Ac quod primam partem quaestionis atinet, dicendum videtur in primis solam substantiam recipere actus cognitionis, potentias autem, licet sint virtutes productivae cognitionum, non tamen illas in se recipere. Et ratio est, quia cognitiones sunt vita in actu secundo; vita autem in actu secundo illius proprie est, cujus est vita in actu primo. Atqui sola substantia proprie vivit in actu primo. Ergo etiam sola substantia vivit in actu secundo, ac proinde cognoscit. Ut ergo subjectum dicatur cognoscere, non sufficit, ut efficiat cognitionem, sed requiritur insuper, ut eam in se recipiat. Quare si potentiae in se recipere etiam actum cognitionis, sicut eam efficiunt, profecto viverent. Ex quo etiam intelligitur, cur species quoque et habitus, quamvis active concurrant tamquam comprecipia ad cognitionem, proprie tamen non possunt dici cognoscere, quia nimirum actum cognitionis in se non recipiunt (2).

Dices 1.º Si potentia etiam non reciperet actus cognitionis, sed sola substantia esset eorum subjectum, non recte diceretur oculus videre, vel intellectus intelligere. Et nihilominus passim ita loquimur.—Respondeo, quoad primum *nego* sequelam et suppositum; oculus enim non est potentia, sed organum et pars substantialis organismi, in qua residet

Utrum potentia
cognoscitiva,
an vero sola
substantia sit
cognitionis sub-
jectum.

Quaedam
difficultates
solutae.

(1) Cfr. Suarez, *Metaphys.* disp. 35, sect. 4, num. 12.

(2) Vide Lossada, *de anim.* disp. 4, cap. 5, num. 94.

anima et virtus seu potentia visiva. Quoad secundum distinctione opus est: si nomine intellectus veniat ipsa rationalis anima (1), potest, si autem eo nomine significetur virtus vel potentia accidentalis animæ, non potest proprie dici intelligere, nisi hæc vox active solum accipiatur, ad denotandam solam effectiorem: quo sensu habitus etiam et species intelligunt.

Dices 2.º Cognitiones sunt actus potentiarum cognoscitivarum. Ergo immediate in ipsis potentiis recipi debent, (2).

Respondeo *dist.* antec. Cognitiones sunt actus potentiarum, id est a potentiis effective procedentes, *conc.*: Sunt actus potentiarum, id est, in potentiis tamquam in subjecto inhærentes, *neg.* donec probetur. Id enim non sequitur ex eo solum, quod potentia efficienter concurrat ad cognitionem, tum propter generalem doctrinam alibi traditam de subjecto actionis (3), tum quia etiam habitus et species efficienter concurrunt ad cognitionem, quin tamen debeant eam in se recipere.

Dices 3.º Cognitio est actus immanens; actus vero immanens in eo ipso subjecto recipitur, a quo efficitur. Atqui cognitio efficitur a potentia. Ergo in ea quoque recipi debet.

Respondeo *dist.* alteram partem Majoris. Actus immanens recipitur in eo ipso subjecto, a quo efficitur, id est, debet recipi saltem in ipso supposito, *conc.*: debet recipi in ea ipsa parte vel potentia, a qua utcumque procedit, *subdist.*: si sit perfectissime immanens, *conc.*; secus, *neg.* Et *neg.* conseq. Jam enim in præcedenti volumine notavimus varios dari gradus immanentia; et ad rationem vitæ sufficit, quod actus vitalis recipiatur in ipsa substantia, cujus est virtus, per quam ille exercetur (4).

Ad solvendam autem alteram quæstionem, distinguere oportet cognitiones immateriales vel inorganicas, nempe intellectiones, et sensationes seu cognitiones organicas et

(1) Vide supra num. 5.º, *Quarta pars.*

(2) Ita P. Sylvester Mauri, *Quæstion. philos.* lib. 4, quæst. 30 lin.

(3) Vide *Ontolog.* num. 355, pag. 1035, seqq.

(4) Cfr. Suarez de *anim.* lib. 1, cap. 4, num. 13; *Metaphys.* disp. 48, sect. 6, num. 10.

materiales. Intellectiones in sola anima recipiuntur, fatentibus omnibus, nec possunt in materia vel corpore recipi; si enim reciperentur, eo ipso dependerent a corpore, ideoque desinerent esse immateriales vel spirituales. Circa sensationes vero non una est auctorum sententia. Nam, ut omittam opinionem eorum, qui sensationem in sola anima recipi volunt; multi putant solam materiam esse sensationis subjectum. Ita inter alios opinantur Conimbricenses (1), Suarez lusitanus (2) et Petrus Hurtado, et perperam quidam eandem opinionem tribuunt S. Thomæ (3). At vero Thomistæ communiter cum Aquinate, et plerique nostrates, ut refert Losada (4), contendunt sensationes in composito sive in anima simul et materia recipi: quorum sententia mihi magis arridet. Quidam autem hujus doctrinæ assertores, ut P. Arriaga (5), discrimen statuunt inter hominem et bruta animantia, docentque actus quidem materiales hominis subjectari in anima et materia, actus vero belluarum in sola anima recipi.

38. PROPOSITIO 2.^a Actus cognitionis materialis seu sensationis recipitur in toto composito, vel in materia simul et anima, tamquam in subjecto sustentationis.

Quod in materia recipiatur, videtur satis manifestum, et conceditur communiter; quia sensatio est operatio materialis et organica, quæ existit in corpore extenso modo, ut ex ipsamet experientia constat. Ergo recipitur in materia. Atqui si recipitur in materia, etiam ab eadem sustentatur in esse; tum quia efficitur etiam cum intrinseca dependentia ab organo, unde organica est, nec proinde tantæ perfectionis, quæ nequeat in materia subjectari; tum quia si organum ipsum materiale concurrat ad efficiendam sensationem, a fortiori poterit hæc educi e potentia organi vel materie; tum denique quia si materia est subjectum in esse sustentans

Actus cognitio-
nis materialis
seu sensatio
recipitur in toto
composito.

(1) Conimbricenses, de *gener. et corrupt.*, lib. 1, cap. 4, quæst. 4, art. 1, *Secunda pars ita ostenditur.*

(2) De *Anim.* tract. 2, disp. 1, sect. 2, paragr. 2.

(3) *Quæstiones disp.* quæst. de *creat. spirit.* art. 4, ad 3.um; et lib. 2, *Contr. Gent.* cap. 72.

(4) De *Anim.* disp. 4, cap. 5, num. 94.

(5) Arriaga, de *anim.* disp. 3, sect. 2, subsect. 3, num. 82 seqq.

animam belluinam, poterit etiam sustentare sensationem, quæ certe est actus imperfectior ejusmodi anima.

Dices. Si materia reciperet sensationem, denominaretur sentiens, siquidem forma nequit communicari subjecto, quin illi tribuat suum effectum formalem. Atqui materia non denominatur sentiens. Ergo materia non recipit sensationem.

Respondeo *dist.* Major. Denominaretur sentiens, id est, notitiam habens objecti, *neg.*; id est, ad sensationem efficiendam concurrens per virtutem animæ, *conc.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq. Cæterum forma subjecto communicata non tribuit illi quemlibet effectum formalem, sed illum tantum, cujus est capax; materia vero cum nequeat esse *conscia* objecti (ea enim denominatio solum convenit animæ, quæ est radix et principium potentie cognoscitivæ), quamvis recipiat sensationem, nequit denominari sentiens, nisi quatenus unita cum anima, et virtute sentiendi actuata, concurrat ad sentiendum.

Aegrius probatur sensationem recipi etiam in anima. Nihilominus prob. 1.º, quia denominatio sentientis, et generatim cognoscentis, est denominatio desumpta non ex sola effectione, sed potissimum ex receptione sensationis et cognitionis. Atqui anima certissime dicitur sentire. Ergo nisi aliunde ostendatur specialis aliqua repugnantia, quæ certe non ostenditur, sensatio dicenda est vere in anima recipi.

Consequentia bona est: nihil autem obstat, quominus sensatio recipi in anima queat, patebit mox ex objectorum solutione. Minor liquet ex communi omnium sensu.

Major vero probatur, quia voces *sentire* et *cognoscere* simpliciter prolatae important actionem immanentem et vitalem respectu illius subjecti, quod denominatur *sentiens* et *cognoscens*. Atqui actio immanens ex suo conceptu exigit inhæSIONEM receptionemque in eodem subjecto, a quo efficitur. Ergo denominatio sentientis desumenda est potissimum ex receptione sensationis. Hinc quamvis species et habitus, et ipsemet Deus per generale concursum, physice cognitionem et sensationem nostram efficiant, nequeunt tamen dici simpliciter sentire, vel cognoscere per talem efficientiam, nisi sumendo vocem improprie in sensu pure activo et effectivo.

Prob. 2.º Imaginatio et sensatio interna, quæ appetitui bonum appetendum repræsentat, debet in anima recipi. Ergo omnis sensatio in anima recipitur: non enim apparet ratio, cur alia recipiatur, et alia non, cum omnes sint ejusdem conditionis, et si quid pro aliqua obstat, æque pro omnibus obstatere debeat.

Probatur ergo *antecedens*. Nam cum *nihil sit volitum*, ut Scholæ loquuntur, *quin præcognitum*, anima nequit determinari ad bonum appetendum, quin ipsamet cognoscat illud. Atqui anima non cognoscit, id est, non habet notitiam boni appetendi, nisi actum cognitionis in se recipiat, quia, ut superius innuimus, hic est præcise formalis effectus cognitionis, reddere proprium subjectum actu cognoscens seu habens notitiam, quem certe effectum formalem non præstat sola productio cognitionis sine receptione. Ergo ut anima determinetur ad bonum appetendum, debet in se recipere cognitionem. Cum autem duplex sit appetitus in nobis, rationalis seu voluntas, et sensitivus, et hic moveatur ex sola sensatione interna, imaginationis et æstimatoriæ, sequitur non solum cognitionem intellectualem, sed etiam internam sensationem recipiendam in animo esse (1).

39. Dices 1.º *Secundum Philosophum in libro de Somno et Vigilia (cap. 1 ante med.)*, inquit S. Thomas, *cujus est potentia, eſt actio. Unde potentie illæ, quarum operationes non sunt solius animæ, sed conjuncti, sunt in organo sicut in subjecto, in anima autem sicut in radice. Solum autem illæ potentie sunt in anima sicut in subjecto, quarum operationes anima non per organum corporis exsequitur; quæ lamen sunt animæ, secundum quod excedit corpus. Unde non sequitur, quod in qualibet parte corporis sint omnes potentie animæ* (2). Alibi S. Doctor scribit partes quantitativas seu extensionis formis non convenire nisi per accidens, scilicet in quantum dividuntur divisione subjecti, quantitatem habentis (3). Atqui hæc doctrina pugnat cum nostra.

Quædam
difficultates
solutæ.

(1) Arriaga, loc. cit., subsect 3.º, num. 68; Lossada, loc. cit. num. 96; Quiros, *Cursus philos.*, disp. 82, sect. 4, num. 24, seqq.

(2) S. Thom., *Question. disput.*, quæst. de spirit. creat., art. 4, ad 3.^{am}.

(3) S. Thom., *Contr. Gent.*, lib. 2, cap. 72.

Respondeo *neg.* Minor. Nec satis capio, quid possit a quibusdam auctoribus ex prædictis testimoniis contra nostram sententiam extundi. Hic enim S. Doctor eandem summam doctrinam tradidit, quam alibi non semel fusius data opera declaravit. Nimirum hæc est constans Angelici doctrina: 1.º potentia omnes vitales fluunt ab anima tamquam a fonte, radice vel principio (1); et hoc pacto possunt omnes potentia vitales dici esse in anima sicut in radice vel principio. 2.º Docet potentias, quarum actus sunt solius animæ absque organo corporali, esse in ea sola non solum sicut in principio, unde dimanant, sed etiam sicut in objecto; eas vero, quarum actus sunt conjuncti, seu exercentur medio organo, puta vegetativas et sensitivas, licet sint in sola anima sicut in principio, non tamen sunt in sola anima sicut in subjecto, sed in composito ex anima et materia (2). Relege nunc locum primum S. Thomæ, et videbis, quam perspicua sint objecta verba, quæ ne minimum quidem negotium facessunt. Ibi enim Aquinas vult dumtaxat negare potentias sensitivas subjectari in sola anima, sicut intellectivæ, cum enim asserit eas esse in conjuncto vel in organo, non potest excludere animam a ratione subjecti, siquidem conjunctum et organum vivum, de quo est sermo, essentialiter completur animam.

(1) Vide S. Thom. 1 p. quest. 77, art. 6; 1.^a dist. 3, quest. 4; art. 2, *Compend. Theol.* cap. 89.

(2) Vide S. Thom. 1 p. quest. 77, art. 5, ubi hæc leguntur: *Quædam operationes sunt animæ, quæ exercentur per organa corporalia, sicut visio per oculum, auditus per aurem; et simile est de omnibus aliis operationibus nutritivæ et sensitivæ partis. Et ideo potentia, quæ sunt talium operationum principia, sunt in conjuncto sicut in subjecto, et non in anima sola. Et alibi: Non solum autem intellectus agens et possibilis in una essentia animæ humanæ conveniunt; sed etiam omnes aliæ potentia, quæ sunt principia operationum animæ. Omnes enim hujusmodi potentia quodammodo in anima radicantur: quædam quidem, sicut potentia vegetativæ et sensitivæ partis, in anima sunt sicut in principio, in conjuncto autem sicut in subjecto, quia earum operationes conjuncti sunt, et non solum animæ; cujus est enim actio, ejus est potentia; quædam vero sunt in anima sicut in principio et in subjecto, quia earum operationes sunt in anima absque organo corporali; et hujusmodi sunt potentia intellectivæ partis. S. Thom., *Compend. Theol.* cap. 89.*

Dices 2.º Sensatio est materialis. Ergo recipi nequit in anima; Prob. conseq. α) ex vulgato effato. *Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur.* Cum ergo anima humana sit spiritualis, nequit in ea recipi actus materialis. β) Cum sensatio sit divisibilis et extensa, si reciperetur in anima, eam redderet extensam ac divisibilem. γ) Actus spiritualis nequit in materia recipi etiam ut in subjecto partiali. Ergo nec actus materialis in spiritu. δ) Cætera accidentia materialia, ut in *Cosmologia* probabiliter docuimus (1), in sola materia subjunctantur media quantitate. Ergo idem quoque dicendum est de sensatione. Eo vel magis, quod, si anima per potentiam vel virtutem visivam receptam solum in materia redditur *potens videre*, non apparet, cur ex actu visionis in sola materia recepto non possit reddi *actu videns*. ε) Si sensatio in anima reciperetur, posset etiam existere in anima separata, et sic posset hæc sine corpore sentire. ζ) Denique, ut arguit P. Oviedo, si anima est subjectum parziale sensationis, non est ratio, cur nequeat etiam esse adæquatum: non quidem ex defectu perfectionis, ut patet; neque etiam ex improportione vel indecentia, quia secus anima nec esset subjectum parziale (2).

Respondeo *dist.* conseq. Sensatio nequit recipi in anima ut in subjecto adæquato, *conq.*; ut in subjecto partiali *neg.*

Quod si *instes*, animam esse non posse subjectum parziale dumtaxat, secus enim pars sensationis recipitur in anima, et pars in alio subjecto partiali, nempe materia: quod absurdum videtur; Respondebo, *neg.* assert. Tota enim sensatio recipitur in anima, et tota in materia totalitate actus recepti, non vero totalitate causæ materialis vel subjecti, prout alibi declaratum est (3).

Ad α) respondeo *neg.* conseq., quod non recte colligitur ex antecedente; secus enim simili modo concludere liceret, accidens non posse recipi in substantia, nec formam supernaturalem in subjecto naturali, nec animam rationalem in corpore, etc.: quæ totidem absurda sunt. Sensus itaque illius effati non est hic; quidquid recipitur, præditum est

Declaratur
vis illius effati:

(1) Vide *Cosmolog.* num. 342 pag. 114 seqq.

(2) Apud Losada, loc. cit. num. 67.

(3) Vide *Psycholog.* vol. 1.um, num. 197, pag. 838.

Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur.

conditionibus recipientis, vel redditur tale, quale est ipsum recipiens ita, ut non possit recipi in subjecto forma, quæ non sit ejusdem naturæ aut conditionis cum illo; sed hic alius: 1.º debet aliqua intercedere proportio inter recipiens et receptum tamquam inter potentiam et actum ita, ut receptum afferat perfectionem ac denominationem recipienti congruentem. 2.º Forma recepta se accommodat aliquo modo indoli subjecti recipientis; unde eadem forma pro varia subjecti dispositione varie recipitur. Jam duo hæc in sensatione recepta in anima locum habent, unde effatum, non quidem in sensu obijcientis, sed in vero sensu quadrat egregie in rem nostram, nedum obstat. Sane 1.º anima etiam humana, licet spiritualis, vere sensitiva est, utpote virtute sentiendi prædita. Atqui forma substantialis virtute sentiendi prædita capax est actus sensationis, sensatio vero est actus et perfectio proportionata formæ substantiali sensitivæ. 2.º Deinde sensatio se accommodat indoli subjecti, quia quatenus recipitur in materia est extenso modo, et per partes recipitur; at prout recipitur in anima humana, recipitur tota in eadem simplici entitate illius (1). Unde

Ad β) *neg.* assertum, quia forma recepta non debet suam conditionem tribuere subjecto, nec alios effectus formales, proprietates ac denominationes præter illas, quorum est illud capax: alioquin anima rationalis, materiam informans, illam redderet simplicem et spirituales, et gratia sanctificans efficeret animam accidentalem, supernaturalem, magis minusve intensam et gradibus constantem, quæ sunt prædicata et proprietates gratiæ (2).

Ad γ) *neg.* conseq. Est enim disparitas. Nam accidens dependet in *esse* a subjecto, unde actus accidentalis spiritualis si in materia reciperetur, dependeret ab illa in *esse*, ac proinde jam desineret esse immaterialis, sed esset materialis. Contra vero etiamsi actus materialis recipiatur in anima spirituali, dummodo simul recipiatur in materia tamquam in subjecto, non desinit esse materialis. Verbo, actus spiritualis nequit pati dependentiam a materia, quia spiritualitas essentialiter

(1) Cfr. Lossada, loc. cit. num. 101 et 100.

(2) Vide Quiros, loc. cit. num. 28; Lossada, loc. cit. num. 101.

postulat independentiam ab illa; actus vero materialis etiamsi dependeat a spiritu non amittit materialitatem suam. Simili quodam modo substantia quidem spiritualis et incorruptibilis nequit constitui ex parte corruptibili et corporea; sed substantia corruptibilis et corporea potest constitui ex parte incorruptibili et spirituali (1).

Ad δ) *neg.* iterum conseq. et paritatem: «quia probationes adductæ non militant in cæteris accidentibus, nec in potentiis organicis, cum per eas anima non vivat proprie ac formaliter, nec intentionaliter excitetur, aut illuminetur adoperandum. Ut autem per eas anima reddatur potens tamquam per virtutes complentes et expedientes ejus potentiam substantialem, non requiritur receptio nec unio immediata. Nam omnis causa secunda redditur potens per Omnipotentiam decreto Dei applicatam: unus equus per adjunctum alterum fit potens ad trahendum currum, et unus homo per alterum ad elevandum pondus, cui solus est impar: materia redditur proxime potens recipere formam ignis per calorem media quantitate unitum: et, cum partes ignis integrales per modum unius agunt, unaquæque redditur potens agere, non solum per immediatam, sed per alias mediate unitas. Sufficit ergo, quod potentiæ illæ sint localiter præsentés animæ, ipsique unitæ media materia. At, ut anima intentionaliter excitetur, et a bonitate objecti præcognita moveatur ad appetendum, necessaria est immediata unio sensationis: nemo enim allicitur a bonitate, quam immediate non percipit. Dices: ergo etiam potentia accidentalis debet recipere sensationem, ut moveatur ad eliciendum actum appetitus. *Neg. conseq.*, vel suppositum, nempe quod talis potentia debeat intentionaliter moveri; sufficit enim, quod alliciat, et invitetur potentia substantialis, cui cæteræ virtutes famulantur, et ex se determinatæ sunt, ut ea operante cooperentur. Sic ad eliciendum amorem non invitatur habitus, sed voluntas» (2).

Ad ϵ) *neg.* sequelam, quæ naturaliter saltem impossibilis est. Quia sensatio cum sit organica; natura sua postulat

(1) Vide Quiros, *Cursus philosoph.* disp. 82, sect. 4, num. 27. Cfr. Lossada, loc. cit. num. 102.

(2) Lossada, loc. cit. num. 103.

inhærere materiæ, unionemque hujus cum anima præsupponit. Utrum autem saltem divinitus possit esse sensatio in anima separata, pendet ab illa quæstione, utrum sensatio sit qualitas absoluta distincta ab eductione ac passione sui, an vero secum identificent eductionem et passionem sui. Qui hoc ultimum tenent, negant sensationem posse etiam divinitus esse in anima separata, quia essentialiter inseparabilis est a corpore animato; affirmat vero Quiros (1) et alii, quibus primum magis arridet (2).

Ad 3.^{am} *neg.* assertum. Et ad probationem dico, veram rationem, cur anima nequeat esse subjectum sensationis adæquatam, esse imperfectionem, non ipsius animæ, sed sensationis, quæ cum sit operatio materialis et organica, necessario postulat etiam a materia pendere; quod quidem obtinet, si anima sit subjectum dumtaxat partiale, non vero si foret totale (3).

Instabis. Si anima non est subjectum adæquatum, duplex esset subjectum adæquatum sensationis, nempe anima et materia. Atqui idem accidens nequit in duplici materia subjectari. Ergo.—*Respond. neg. Major.* Nam compositum ex materia et anima non est duplex ens, duplexve subjectum, sed unicum, licet ex duplici partiali principio unito coalescens.

Dices 3.º Materia est adæquatum subjectum belluinae animæ. Ergo a fortiori potest esse adæquatum subjectum sensationis.—*Resp. neg. conseq.* Ut enim anima belluina possit esse, virtutemque suam omnem explicare, non indiget alio subjecto præter materiam. Sensationem vero non posse adæquate subjectari in materia, satis convincitur argumentis jam expositis.

Dices 4.º Si anima humana foret subjectum sensationis, etiam foret nutritionis. Atqui anima humana non videtur etiam posse nutritionis subjectum; secus enim vere nutriretur. *Respondeo neg. Major.*, quia rationes, quibus sensationem in anima recipi probavimus, non valent pro nutritione, quæ

(1) Quiros, loc. cit. set. 5.

(2) Lossada, loc. cit. num. 104.

(3) Lossada, loc. cit. num. 104.

proinde in sola materia videtur recipi. Et quamvis anima spiritualis vere nutritionem efficiat, ab illa enim procedit in homine virtus nutritiva; nequit tamen dici *nutriri*, sicut nec vegetat nisi in sensu activo.

Si jam quæras, utrum sensatio etiam in brutis recipiatur in conjuncto, sicut in homine, an vero in sola anima vel in sola materia; *Respondendum* videtur recipi in conjuncto, nam eædem militant pro illis rationes, ac pro homine.

ARTICULUS II.

Utrum cognitio sit objecti similitudo intentionalis.

40. Ex demonstratis in præcedenti articulo cognitio recte, in fallor, describi potest actus immanens accidentalis, objectum aliquid animo formaliter manifestans, vel objecti aliquid conscium formaliter reddens animum. Dicitur *actus*, nempe secundus, ut distinguatur a potentiis ac virtutibus operativis: *immanens*, quia cognitio non terminatur ad objectum agendo aliquid circa illud, sed tantum manifestando illud animo, ac proinde quiddam facit, in ipso subjecto cognoscente manet. Unde passim S. Thomas in exemplum actionum immanentium ponit cognitionem, sive intellectualem sive sensitivam (1). Dicitur *accidental*, quia agimus de cognitione creata, quæ distinguitur a substantia cognoscente, ut jam probavimus, et est accidens illius: dicitur *objectum aliquid animo manifestans*, ut distinguatur a reliquis omnibus actionibus, sive transeuntibus sive immanentibus, quæ vel nihil manifestant animo, vel certe non manifestant in genere causæ formalis, videlicet ex eo solum quod subjecto inhæreant. Ex quo illico inferitur cognitionem esse actum quemdam essentialiter *objectivum* et *relativum*, unde etiam a Physiologis inter functiones vel actus *relativis* recensetur, quia est entitas quædam, objectum aliquid representans.

Descriptio cognitionis:

recensetur inter functiones relativis,

(1) Vide S. Thom. 1. p. quæst. 18, art. 3 ad 1.um; quæst. 54, art. 2; quæst. 85, art. 2; 1.^a *Contr. Geni.*, cap. 45; 2.º *Contr. Geni.*, cap. 4; *Quæst. disput.* quæst. 10, de *potent.* art. 3, ad 1.um; de *verit.* quæst. 8, art. 6; *Metaphys.* lib. 9, lect. 8, paragr. 8, etc., etc.